

**РОБОТА З ДОШКІЛЬНИКАМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ, В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

В статті піднімається проблема освіти дітей дошкільного віку, що мають особливості психофізичного розвитку; акцентується увага на питанні інтеграційних процесів у спеціальній освіті; репрезентується досвід роботи спеціального дошкільного дитячого будинку „Сонечко” (Волинська область).

Ключові слова: *діти-дошкільники з особливостями психофізичного розвитку. спеціальний навчальний заклад, інтегроване навчання і виховання, соціальна адаптація дітей з порушеннями у розвитку.*

Система освіти в Україні сьогодні розглядається як основа національного і духовного відродження суспільства. Відбувається оновлення змісту освіти, закріплення нових концептуальних підходів в освітній галузі, зокрема у її первинній ланці-дошкільній. Серед пріоритетів сучасної дошкільної освіти виділяється такий – забезпечення якісної і доступної дошкільної освіти кожній дитині. Наше сьогодення – це зміна ціннісних орієнтацій в освіті, визначення унікальності кожної дитини, зумовлене зміною освітньої парадигми на гуманістичну: „освіта для всіх, школа для всіх”.

З прикрістю доводиться констатувати тривожний факт: в Україні за останнє десятиріччя кількість дітей з певними відхиленнями й розладами у здоров’ї та розвитку досягла критичного рівня. А тому проблеми спеціальної освіти дітей, починаючи з наймолодшого віку, є надзвичайно актуальними. Відомий дослідник В. Бондар зазначає: „Дитина з особливими потребами

– не пасивний член суспільства, а особистість, здатна до розвитку, особистість, яка має право на задоволення власних соціальних потреб, на працю, відпочинок, створення сім'ї, пенсійне забезпечення, доступ до культурних цінностей” [1, с. 3]. Незважаючи на значущість названої проблеми та велику кількість присвячених їй досліджень (Л.Виготський, І. Соловйов, Г. Дульнєв, М. Немцова, В. Баудіш, І. Groшенков, Н. Долгобородова, Т. Власова, І. Єременко, Б. Пінський, В. Синьов, Є. Синьова, М. Земцова, О. Литвак, Є. Соботович, Б. Тупоногов, Г. Грузій, І. Гудим, В. Кобильченко та ін.), вона ще й досі залишається недостатньо розв'язаною як у теоретичному, так і практичному плані, зокрема такий її аспект як інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями у загальноосвітні заклади.

В нашій країні створено чітку диференційовану систему спеціальних навчально-виховних закладів 8 типів, в яких навчаються понад 60 тисяч дітей. Водночас, близько 40 тисяч дітей з особливостями психофізичного розвитку перебувають в інтегрованих умовах.

Інтеграція дітей з особливостями психофізичного розвитку у масові навчальні заклади – це процес, який набуває усе більшого розповсюдження в освіті сучасної України.

Принципи інтегрованого підходу до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку теоретично обґрунтовані видатним психологом, педагогом, дефектологом Л. Виготським [2]. Серед наукових робіт, що стосуються цього питання варто виділити дослідження В. Бондаря, В. Засенка, Г. Савицької, І. Гудим, А. Колупаєвої, Г. Сушкової, Т. Лобанової [1,3,5,7,8].

Однак, визначаючи інтеграцію одним із стратегічних завдань розвитку спеціальної освіти, варто наголосити на тому, що курс на освітню інтеграцію передбачає повне збереження спеціальних установ, які успішно функціонують на території України та відкриття нових спеціальних закладів, відповідно до інноваційних освітніх моделей. В. Бондар з цього приводу

пише: „Для окремих категорій і груп дітей з особливими потребами інтегроване навчання може бути мало результативним, а інколи й протипоказаним (розумово відсталим, аутичним, з важкими вадами мовлення, з комбінованими вадами психофізичного розвитку). Сприятливіші можливості для психічного розвитку цих дітей, надання їм адекватної корекційної допомоги створені у спеціальних школах-інтернатах. Вони мають достатню матеріально-технічну базу з професійної підготовки і, що дуже важливо, високоефективні технології професійного навчання, побудовані з урахуванням особливостей психофізичного розвитку та пізнавальних можливостей таких дітей. Цілком очевидно, що надалі одночасно з удосконаленням традиційної практики навчання дітей з особливими потребами розвиватимуться й технології інтегрованого навчання.”[1, с. 4]

Формуючи державну політику в галузі спеціальної освіти Інститут спеціальної педагогіки АПН України, за сприяння МОН України та за ініціативи Всеукраїнського фонду „Step by step” проводить широкомасштабний науково-педагогічний експеримент „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах”. Учасниками експерименту стали освітні заклади 16 областей України (міст Києва, Дніпропетровська, Полтави, Львова, Івано-Франківська, Білої церкви та ін.).

Вперше в Україні на науковій основі започатковано організоване навчання й виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інтегрованих умовах із забезпеченням нормативно-правової та навчально-методичної баз, необхідного корекційного блоку, а також створення відповідних побутових умов.

Науково-теоретичним підґрунтям здійснення інтегрованого навчання є концепції „Спеціальна освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки і перспективу” (1996), „Реабілітація

дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями” (1998), „Державний стандарт спеціальної освіти” (2000).

Формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, реалізація та поширення моделі інтегрованого навчання цих дітей у загальноосвітніх, зокрема дошкільних, навчальних закладах, забезпечення нормативно-правової та навчально-методичної бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини, визначено як стратегічні цілі експерименту.

Основною метою є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахування їхніх типологічних та індивідуальних особливостей.

До проведення Всеукраїнського експерименту долучився і спеціальний дошкільний дитячий будинок „Сонечко” м. Ківерці Волинської області. Цей дошкільний заклад відвідують діти з різноманітними вадами: порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, мовленнєвими порушеннями, вадами слуху і зору, дитячим аутизмом, хворобою Дауна, вадами розвитку ротової порожнини, сколіозом тощо. У рамках проведення Всеукраїнського експерименту передбачено організацію груп, в яких би виховувались здорові діти й діти з особливостями психофізичного розвитку.

Треба зазначити, що для усіх категорій осіб з особливими освітніми потребами характерні уповільнене й обмежене сприймання; недоліки розвитку моторики; недоліки мовного розвитку; недоліки розвитку мислительної діяльності; недостатня у порівнянні із звичайними дітьми пізнавальна активність; недостатність у знаннях і уявленнях про навколишній світ, людські стосунки; недоліки у розвитку особистості (невпевненість у собі і невиправдана залежність від оточуючих, низька комунікабельність, егоїзм, песимізм і занижена чи завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою).

Подоланню окреслених проблем, вказують вчені (Б. Белявський, В. Бондар, Г. Савицька та ін.) сприяють правильно організовані навчання і виховання дітей, що мають порушення слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, затримки психічного або недоліки розумового розвитку.

Спеціальна освіта людини (дитини) з обмеженими можливостями здоров'я – суто індивідуальний та специфічний процес, об'єм, якість й кінцевий результат якого визначаються багатьма факторами: характером відхилення (або відхилень) у розвитку, збереженням аналізаторів, функцій та систем організму; соціокультурними та етнокультурними умовами життєдіяльності дитини та її сім'ї; бажанням і можливостями батьків брати участь у процесі спеціальної освіти; готовністю відповідної ланки освіти (навчального закладу) до виконання всіх умов щодо спеціальної освіти, рівнем професійної компетентності педагогів тощо.

Для всебічного розвитку дітей з різноманітною психофізіологічною патологією педагоги-вихователі дитячого будинку „Сонечко” комплексно підходять до цілеспрямованого навчання з урахуванням особливостей кожної дитини. Робота здійснюється в трьох основних напрямках – організаційно-педагогічному, лікувально-відновлювальному та корекційно-виховному.

Специфіка організаційно-педагогічного напрямку роботи полягає у визначенні рівня розвитку кожної дитини (діагностування), комплектуванні груп та підгруп з урахуванням психофізичних особливостей кожного вихованця, виборі ігрового та наочного матеріалу, обладнанні приміщень.

Другий напрям роботи – лікувально-відновлювальний, мета якого – розвиток та збереження залишкових позитивних функцій організму (рухового апарату, слуху, зору тощо). Цю роботу здійснюють медичні працівники, учителі-дефектологи, інструктор з фізкультури, музичні працівники, вихователі, які обізнані з вимогами спеціального режиму у дошкільному закладі.

Третій напрям роботи – корекційно-виховний. Його завдання – сформувати компенсаторні механізми розвитку пізнавальної та трудової

діяльності дітей, скоригувати відхилення у їхньому розвитку та власне виховання й соціалізація особистості. Цю роботу здійснюють учителі-дефектологи, вчителі-логопеди, вихователі, психолог.

Особлива категорія вихованців цього навчального закладу – діти з вадами зору.

Треба відмітити, що дітей з порушеннями зору поділяють на дві групи – сліпих і слабозорих. Сліпі не сприймають зорову інформацію, а слабозорі при використанні оптичних приладів одним оком, яке краще бачить, можуть сприймати зорову інформацію на одну третину або одну четвертину менше, ніж зрячі діти. Внаслідок поганого зору у сліпих або слабозорих дітей спостерігається відставання у пізнавальній діяльності, соціальному та емоційному розвитку [4]. З цією категорією дітей працюють як вихователі, так і лікар-офтальмолог та медсестра-ортоптист. Передбачено також навчання основ тифлопедагогіки педагогів, які навчають, виховують дітей з патологією зору, займаються корекцією їхнього розвитку.

Одним із важливих аспектів роботи з дітьми, які мають вади зору, є формування їхньої життєвої компетентності. Ця якість у край необхідна їм для подальшої соціальної адаптації у сучасному суспільстві, тому навчальну роботу у дитячому закладі будують за тематичним принципом, що забезпечує конкретизацію та поглиблення уявлень вихованців про довкілля. Організуючи вивчення кожної теми, тифлопедагог пропонує дітям різні види діяльності з предметами – ознайомлення (обстеження) натурального об'єкта, виконання з ним різних дій (засвоєння функціонального призначення предмета), дидактичні ігри з предметними картинками (зображенням предметів), групування за певними ознаками.

Педагогічні працівники спеціального дошкільного дитячого будинку „Сонечко” постійно шукають нових ефективних форм виховання і навчання своїх підопічних, удосконалюють матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, творчо підходять до вирішення непростих педагогічних завдань, займаються науково-пошуковою діяльністю. Творчою групою

дитячого закладу готується до друку цікава навчально-методична розвідка під назвою „Навчаємо і виховуємо дітей з особливими потребами”. Як сказано у передмові, посібник є практичними рекомендаціями для повсякденної роботи з дітьми з різного роду порушеннями в розвитку. У посібнику проаналізовано ті проблеми, з якими часто зіштовхуються батьки, вихователі, психологи, що виховують дітей з тими чи іншими відхиленнями у розвитку. Тут окреслено загальні особливості основних порушень психофізичного розвитку дітей і репрезентовано поради щодо педагогічної взаємодії з дошкільниками, що мають такі порушення. Посібник рекомендовано широкому колу читачів. Педагоги, які працюють з дітьми з порушеннями у розвитку, знайдуть у ньому відповіді для вирішення повсякденних проблем.

Нині в теорії та практиці спеціальної педагогіки постає питання про те, що рівень розвитку дитини залежить не лише від якості корекційно-методичних засобів, а й від стану її внутрішнього світу, від відкритості чи замкненості щодо соціального оточення, від тих суперечностей, які призводять до відчуття неповноцінності [6, с. 23]. Тому корекційно виховний процес у дошкільному закладі „Сонечко” передбачає гармонійну інтеграцію дітей; пізнання власного я; формування вміння встановлювати правильні взаємини з іншими людьми; досягнення соціально важливої позиції суб’єкта діяльності, а не споживача.

Таким чином, організація освіти у представленому спеціальному дошкільному дитячому будинку „Сонечко” спрямована забезпечити досягнення власне освітніх (педагогічних) і корекційно-розвивальних цілей, які розглядаються у взаємозв’язку на теоретичному та практичному рівнях і забезпечуються відповідними змістом, методикою, організаційними формами. У навчально-виховному процесі дитячого закладу об’єднуються зусилля і створюються умови для погодження дій усіх спеціалістів суміжних напрямів (педагогів, медиків, психологів), готових до активної

міждисциплінарної взаємодії, розроблення додаткових оригінальних освітніх програм з урахуванням інтелектуальних та фізичних можливостей дітей.

Колектив закладу одночасно з удосконаленням традиційних технологій корекційно-педагогічної роботи працює над розвитком нових підходів і технологій, що дасть змогу у недалекому майбутньому провести апробацію сучасних моделей реабілітації, які розширять коло спілкування дітей з особливими потребами зі здоровими ровесниками. Цей напрям діяльності дошкільного закладу знаходиться у стадії розробки стратегії і тактики, де визначені такі напрями: матеріально-технічний (база, кадри, умови), концептуальний (формування вертикального реабілітаційного простору) та юридичний (розробка правової бази інтеграції). Впровадження інтегрованих моделей навчання і виховання дошкільників, вважають педагоги закладу, сприятиме підвищенню ефективності навчально-виховної роботи з дітьми, що мають відхилення у розвитку, активізує процес формування у них різноманітних соціальних компетенцій.

Список літератури

1. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичним можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти // Дефектологія.– 2003. – №5. – С. 2-5.
2. Выготский Л.С. Основные проблемы современной дефектологии // Психология детей с отклонениями и нарушениями психического развития. – СПб., 2001.
3. Гудим І. Корекційно-розвивальна програма слабозорих дошкільників // Дефектологія. – 2008. – №1. – С. 3-10.
4. Земцова М.И. Учителю о детях с нарушениями зрения. – М.: Просвещение, 1973.
5. Колупасва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір // Дефектологія. – 2003.– №4. – С. 10-12.

6. Родименко І. Сучасна модель супроводу дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 2003.– №3.– С. 20-24.

7. Савицька Г. Інтеграція – перспективна форма навчання дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 2003. – №3. – С. 48-49.

8. Сушкова Г. Вади зору – не перешкода для повноцінного розвитку дітей // Палітра педагога. – 2006. – №4. – С. 11-13.

В статье поднимается проблема образования детей дошкольного возраста, которые имеют особенности психофизического развития; акцентируется внимание на вопросе интеграционных процессов в специальном образовании; презентуется опыт работы специального дошкольного детского дома „Солнышко” (Волынская область).

V.F.Sergeeva. The article deals with the problem of education the preschool aged children with the features of psycho-physical development; great attention is accented on the question of integration processes in the special education; it is presented the experience of special preschool children's house «The Sun» (Volyn region)

1. Робота з дошкільниками, що мають особливості психофізичного розвитку, в умовах спеціального навчального закладу / Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Зб.наук.пр. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – Вип. 4 (12). – С.135-142.– 0,3 др.арк.